

A magyar könyvkiadás a rendszerváltozás éveiben: statisztikai elemzés

SONNEVEND PÉTER

„Az új magyar könyvkiadás nagy eredményeit zavaró hibák kiküszöbölésére 1953-ban megalakult a *Kiadói Tanács* és annak titkársága, majd ebből 1954-ben létrejött a *Kiadói Főigazgatóság*. A *Kiadói Főigazgatóság* a Központi Statisztikai Hivatallal együtt alapos vizsgálatokkal felmérte a magyar könyvkiadás akkori helyzetét, és a szükséges változtatások bevezetésével 1955 elejére kialakította a nagyjából máig is működő kiadói rendszert” – írta Bak János 1960-ban, *A magyar könyvkiadás 1945–1959.* című munkájában (Bak, 9. 1.).

E kiadói rendszer nagyjából végül is a nyolcvanas évek végéig érvényben maradt, s két pillérre épült: az állam által fenntartott egy-két tucat hivatásos kiadóra (ezek jelentették meg a választék felét, s a teljes példányszám döntő többségét), miközben a hivatalos kulturális politika az általa támogatott értékek megjelentetését jelentős dotációval segítette elő.

Mindkét tényező a rendszerváltozás időszakában átalakult: a könyvkiadás gyakorlatilag alanyi állampolgári joggá változván elveszítette ezt a centralisztikus jellegét, másrészt a könyv vitathatatlanul áruként került és kerül a *piacra*, s a piaci törvények érvényesülését – a tankönyvkiadás kivételével – alig befolyásolják alapítványi támogatások és hasonló nem piaci eszközök. Ennek a viharos folyamatnak kívánatos a mielőbbi reális megítélése, s a reális jelző azért is kívánkozik ide, mert a könyvszakma képviselői gyakorta és érthetően igen szubjektíven nyilatkoznak róla.

A statisztika sokak szerint a hazugság kifinomult formája. Lehet az, ám e veszély tudatában, s a szükséges fenntartások nyílt megfogalmazásával mégis olyan eszközt láthatunk a statisztikai megközelítésben, amely aligha nélkülözhető. A magyar könyvkiadás utóbbi éveinek tendenciái nem értékelhetők egyedül a statisztika eszközeivel, de ez fordítva is igaz: alapos értékelés nem tekinthet el a statisztika által leszűrhető következtetésektől.

A magyar könyvstatisztika évszázados múltja tekint vissza. A Központi Statisztikai Hivatal az 1897-es kötelespéldány-törvény értelmében teljes kötelespéldány-sort kapott a statisztikai számbavétel érdekében. Ezzel együtt a XX. század ötvenes éveiiig rendszeres és részletező adattáblázatok nem jelentek meg, jöllehet számos igen értékes összegezés született. A KSH egészen a nyolcvanas évek közepéig kapta a teljes köteles-sort, míg nem az akkori Művelődési

Minisztérium közgyűteményi főosztálya ennek szűkítését kezdeményezte, amire a KSH elnöke azzal válaszolt, hogy felszólította a művelődési minisztert a statisztikai adatfelvétel munkájának saját eszközökkel történő elvégzésére. Így került a feladat 1987-ben az Országos Széchényi Könyvtárba, melynek Kötelesspéldány Szolgálatára keretében – átvéve a KSH korábbi feldolgozási módszerét – készül azóta is az adatfelvétel (a számítógépes feldolgozást a minisztérium által biztosított költségkeret terhére a KSH Számítóközpont végzi).

A KSH által készített számítógépes táblázatok (leprellók) képezték az alapját a legutolsó évekig a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése által évente megjelentetett éves statisztikai köteteknek. A *magyar könyvkiadás adatai* című kötetek 1987-ig igen részletezőn – kb. 250 oldalon – mutatták be az adott tárgyév termését, majd 1988-ban már csak egy rövid sokszorosított füzet látott napvilágot 34 oldalon (szerkesztette Varga Alajosné, akárcsak a korábbi köteteket; megjelent 1989-ben). Valószínűleg az egyesülés a későbbiekben nem kapott olyan mértékű anyagi támogatást, hogy e fontos kiadványt folytatni tudta volna.

Közben jelentősen megváltozott a hazai könyvkiadás. Míg korábban egyértelmű volt az állami kiadók dominanciája, s az egyéb („nem hivatásos”) kiadók többsége is állami pénzből vállalkozott kiadvány megjelentetésére (tanács, múzeum stb.), továbbá a nyomdai-sokszorosító helyek döntő többsége is állami tulajdonban működött, s ez legalább elvben nem jelenthetett ellenérdekeltséget a kötelesspéldányok beszolgáltatása terén (a 16-16 példány könyvből és folyóiratból, 4-4 példány hangzó anyagból stb. mind ingyenes), addig a mai – meghatározó mértékben privatizált – könyvszakma többszörösére nőtt számú résztvevője gyakorta nem tud, s nem is akar tudni a kötelesspéldányokra vonatkozó előírásokról. Halaszthatatlanul fontos *mielőbb* olyan új kötelesspéldány törvényt hozni, amely minden állampolgár számára megszabja a teljesítendő előírásokat, másrészt anyagi téren olyan eszközöket érvényesít, amelyek kiküszöbölik az ellenérdekeltséget (adókedvezmény, később esetleg fizetett kötelesspéldányok). Addig a könyvstatisztika alapjául szolgáló kötelesspéldány-anyag teljessége nem biztosítható, más szóval a mai könyvstatisztikai adatfelvétel becslések szerint legalább 10%-kal alacsonyabb értékekkel számolhat, mint a valós könyvkiadás.

Visszatekintés

A magyar könyvkiadás kezdetétől – Hess András 1473-ban Budán kiadott krónikájától – napjainkig becslésszerűen 700-750 ezer könyv és füzet jelenített meg: ebből mintegy 200-250 ezer a XX. századig, 200 ezer 1901–1944 közt, s közel 300 ezer 1945 óta.

A két világháború közti időszokról rendelkezésre álló adatsorok is sok bizonytalanságot mutatnak. A *Magyar Statisztikai Szemle* 1938-as összefoglalása

szerint 1928–1937. közt csaknem 32,3 ezer könyv és füzet látott napvilágot (*Magyar Statisztikai Szemle*, 205. 1.), azaz éves átlagban 3228 mű, ez azonban a *Corvina* című könyvkereskedelmi lap bibliográfiáján alapult, s az csak a forgalomba került kiadványokat összegezte. Csak a lehetséges eltérések nagyságrendjének érzékeltetésére említjük, hogy Bak idézett művében (Bak, 7. 1.) összehasonlítást végzett 1938-ra vonatkozóan a *Corvina* adatai és a *Magyar Könyvészet*, 1938 című nemzeti bibliográfia közt, s azt találta, hogy az előbbi módon a kiadványtermés 3136 mű, s az utóbbi szerint 8152 (igaz, itt viszont szerepeltek a hírlapok és folyóiratok is).

Mindezek tudatában érdemes értékelni a KSH adatsorait a két világháború közti időszak könyvkiadásáról (ld. 1. számú táblázat).

Az Országos Széchényi Könyvtár több évtizedes munka eredményeként mostanában fejezi be ezen időszak kumulált nemzeti bibliográfiai munkálatait (*Magyar Könyvészet*, 1921–1944.), érdemes volna tehát a jövőben e minden korábbinál megbízhatóbb alapművet a könyvstatistika pontosításához igénybe venni.

Reálisan úgy összegezhethetjük a két világháború közti termést, hogy akkor éves átlagban tízezer lakosra 4-5 könyv és füzet jelent meg, a példányszám pedig becslések szerint egy lakosra két példányt eredményezett.

A második világháború után tizenöt éven keresztül az volt jellemző, hogy a termésen belül nagyobb arányt képviselt a kisebb terjedelmű füzet (köznyelven: brosúra), mint a könyv (64 oldalas terjedelem fölött). 1945–1959 közt összesen 32,5 ezer könyv és 44,6 ezer füzet jelent meg, míg összesített példányszámuk nagyjából-egészéből azonosnak mondható (könyvek: 259 millió, füzetek: 257 millió). Az éves átlag a művek tekintetében 5143, azaz nincs lényeges eltérés a két világháború közti képtől. Példányszámban már annál inkább, minthogy 1945–1959 közt éves átlagban egy lakosra már 3,4 példány jutott.

A 2. táblázat adataiból következik, hogy a későbbiekben a füzetes méretű kiadványok aránya mind a választékban, mind a példánymennyiség terén lényegesen visszaesett, vagyis 1960 óta valóban *könyv*-kiadásról beszélhetünk.

1960–1969 közt, vagyis tíz év alatt 40 600 könyv és 10 272 füzet látott napvilágot – szembeötlő a füzetek részarányának visszaesése a korábbi időszak 58%-áról 25% körülire, miközben a könyvek összesen 438,7 millió, a füzetek 74,55 millió példányban jelentek meg (a korábbi csaknem 50%-os részesedés 14,5%-ra zuhant).

Röviden e két időszak úgy jellemezhető, hogy míg a háborút követő első időszak a magyaránú füzetkiadással lépett túl mennyiségi szempontból az azt megelőző korszakon, addig az 1960-tól kezdődő évtized már a könyvkiadás szorosabban vett körében is nagyobb eredményt hozott. Összesen – könyv és füzet – tízezer lakosra már mintegy 5 különböző mű, s egy lakosra 5-nél több példány jutott.

Az 1970-nel kezdődő évtized a további lendületes növekedés időszaka a számok tükrében: összesen megjelent 80,4 ezer féle könyv 732,1 millió példány-

ban és 8,3 ezer féle füzet 90,5 millió példányban (a füzetek részesedése mind a választékban, mind a példánymennyiségben 10-11%-ra csökkent). Összesítve ezen időszak éves átlagban tízezer lakosra mintegy 8 különböző mű jutott, s egy lakosra 8 példány.

A nyolcvanas években az ilyen összevont mutatók még magasabb teljesítményt mutatnak: tízezer lakosra kilenc különböző mű s egy lakosra 10 példány jutott. Ilyen mutatók alapján versenyben voltunk a fejlett nyugati országokkal – például Ausztriában 1983-ban tízezer lakosra 8,9 mű jutott, s 50–200%-kal magasabb értéket mutattunk fel, mint a kelet- és kelet-közép-európai országok (Csehszlovákiában 6,2, Bulgáriában 5,5, Jugoszláviában 4,8, az NDK-ban 3,7, Romániában és a Szovjetunióban 3-3, míg Lengyelországban 2,4 volt ugyancsak 1983-ban a megfelelő szám, lásd *A magyar könyvkiadás adatai, 1985, 7. l.*).

1985-ben a hivatásos és nem hivatásos kiadók teljesítménye a választékban közel 50-50%-os, míg a példányszámnál 89–11%-os volt, mutatva az állami kiadók domináns szerepét a lakossági könyvellátásban. Más oldalról – az átlagos példányszám tekintetében – ez azt jelenti, hogy 1985-ben a hivatásos kiadók művei átlagban 19,5 ezres, míg a nem hivatásosaké átlagban 2,5 ezres példányban hagyhatták el a nyomdát (az előbbieket nyolcszoros átlagot értek el).

A MAGYAR KÖNYVKIADÁS 1989-TŐL

A nyolcvanas évek 9000 fölötti választékát és 100 millió fölötti összesített példányszámát az utolsó években nem lehetett tartani illetve követni.

A 3. táblázat érzékelteti a tendenciákat – lényegében 1945-től. Ennek alapján az a benyomás alakulhat ki, hogy 1989 után (az az év még különlegesnek minősíthető: csökkenő választék mellett kiugróan magas összpéldányszámmal) a magyar könyvkiadás a hetvenes évek közepi, vagy második felének megfelelő szinten produkált. Nyolcezeröttszáz körüli választék 90 milliós példányszámmal, miközben – tegyük hozzá – az árak igen jelentősen megemelkedtek (1989–1992 közt négy év alatt egyes könyvtári számítások szerint csaknem négyszeres áremelkedés ment végbe, ami a hazai infláció terén az üzemanyag-áremelkedések üteméhez áll közel). A későbbiekben lesz alkalmunk igazolni azt a most megelőlegezett állítást, hogy csak a számok emlékeztetnek a hetvenes évekre: maga a kilencvenes évek könyvkiadása egészében új fenomén, más törvényeknek engedelmeskedve más struktúrában más eredményt hozott, mint a korábbi időszakok bármelyike. Talán a háború előttihez sem hasonlítható, hisz akkor aligha volt a könyvkiadás tevékeny részeseiben olyan feltételezés, hogy itt hamar meg lehet gazdagodni. Persze voltak akkor is olyan bulvárkiadók, amelyek képesek voltak erre. A mostani időszakban az az új, hogy az állami támogatás leépülésének mértékében csökkenő hivatásos kiadói produkciót látszatra nagymértékben helyettesítette az új szemléletű vállalkozás, a kapós kiadványok minél gyorsabb piacra dobását célzó lendület.

4-11. táblázatainkon nyomon követhető a könyvkiadás belső struktúrájának változása 1945-től 1992-ig. Vagyis annak érzékeltetése, milyen volt a szak-, a szépirodalmi és a tankönyvkiadás aránya a választékban és a példányszámok alapján.

A tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom együttesen az 1945 utáni első másfél évtizedben volt a legmagasabb részarányú, közel háromnegyedet képviselt a teljes választékból. A későbbiekben hosszútávú tendenciaként (1974-ig, 1980-ig, 1985-ig, 1988-ig) 68-69% körül stabilizálódott a részarány, majd 1991-ben már csak 58%, s 1992-ben 56%. Részletező elemzés (ld. 11. táblázat) azt mutathatja ki, hogy míg a szűkebben vett tudományos illetőleg szakirodalom a korábban is alacsony választéki szinten volt jelen, addig az ismeretterjesztő irodalom mondható a fő vesztesnek (részaránya 1984-ben 27,5%, 1988-ban 29,3% s 1992-ben csupán 15,5% az egészhez viszonyítva).

A szépirodalom a választékon belül az első másfél évtizedben csupán 12,4%, ez a későbbiekben 15% körül stabilizálódott, azután 1986–1988 közt 14% alá süllyedt, hogy végül 1991-ben meghaladja a 23%-ot, 1992-ben pedig megközelítse a 26%-ot. Közelebbről vizsgálva (11. táblázat) a szűkebben vett szépirodalom térhódítása egyértelmű, ehhez viszonyítva a gyermek- és ifjúsági irodalom inkább tartja korábbi részesedését.

A tankönyvek 1945–1959 közt igen alacsony (11,4%) részarányt képviseltek, ez a későbbiekben a 15% közül volt, s meglepő módon a rendszerváltás sem változtatott ezen. Némileg más kép alakul a példányszámok fenti csoportok szerinti részarányát tekintve.

A szakirodalom 1945–1959 közt, miközben a választék háromnegyedét adta, a példányszám-arányt illetően az egyharmadot képviselte, s ugyanennyit tett ki akkoriban mind a szépirodalom, mind a tankönyvcsoport. Az 1945–1974 közti három évtized alapján ez a kép annyiban módosul, hogy a szakirodalom részaránya közel 45% lett, míg a szépirodalom és a tankönyvek visszaestek (28-27%-ra). 1980-ig követve a hosszútávú tendenciát, a szakirodalom ismét csökkent (42%-ra), azután 1985-ig 40,4%-ra, s innen azután viharos tévesszítés mutatkozott: 1986–1988 közt már nem éri el a 40%-ot (38,5%). 1991-ben 31,2%, 1992-ben 23,8%! Vagyis ilyen alacsony nem volt a példányszámok szerinti szakirodalmi termés az utóbbi közel 50 évben.

A szépirodalom az 1980-ig számított hosszútávú (1945–1985) perspektívában 30,4%-ot ért el a példányszámok terén, s a későbbiekben az emelkedés szinte rohamos: 1986–88-ban 33,4%, 1991-ben 42,6%, s 1992-ben 46,1%.

A tankönyveknél a hosszútávú tendencia (1945–1985) a fent említett szintet hozza (28,3%), itt a későbbiekben sincs különösen drámai fejlemény (1986–1988-ban 27,4%, s csak az 1991-es 22,6% feltűnően alacsony, viszont 1992-ben már ismét 28%-os).

Az eufémisztikusan egyéb-nek titulált vallási irodalom választék szerinti részaránya az első tizenöt évben közel 3% (2,9%), majd tartósan 1% körüli,

hogy azután 1991-ben elérje a 3,5%-ot, ami 1992-re 3%-ra csökkent. Az összesített példányszámok terén e csoport hosszú távon is 1-2% körül mozgott, majd 1991-ben itt is 3,5%, de 1992-ben már csak 2,1%.

Összegezve a fenti adatokat, az állapítható meg, hogy a négy évtizedre jellemzően kialakult arányok (szakirodalom közel héttizedes, a szépirodalom és tankönyvcsoport 15-15% körüli választéka, illetőleg a szakirodalom 40%, a szépirodalom és tankönyvek 30-hoz közelítő példányszám-részesedése) a nyolcvanas évek végén bomlani kezdett (1986–1988-ban a szépirodalmi példányszám 33,4%-os aránya közelíteni kezdett a szakirodalom 38,5%-jához), hogy azután 1991–1992-ben lényeges arányeltolódás menjen végbe mind a választék, mind a példányok terén. Ennek „nyertese” a szépirodalmi csoport (választékban 15%-ról 25% körülire, példányszámában 30% tájékaról 45%-os magasságba jutott), míg vesztese a szakirodalom csoportja (választékban a korábbi 68%-ról 56%-ra, példányszámában 42–40%-ról 25% körülire csökkent). *Átlagpéldány*-számban ez azt jelenti, hogy míg a szakirodalom évtizedekig 5500 példány közül mozgott, ez most – egy meglepő átmeneti emelkedés után (1986–1988: 6821, 1991: 6608) – 1992-ben már nem érte el a 4400-at (minden kiadványra vonatkoztatva az *átlagpéldány* 1945–1985 közt csaknem 9500, 1986–1988 közt 12 290, 1991-ben ugyanennyi, 12 291, míg 1992-ben 10 321). A szépirodalom esetében a hosszú távú átlag 20 ezer körül mozgott, ez 1986–1988-ban fellendült 30 ezer fölé, majd 1991-ben 22 611, s 1992-ben 18 514. A tankönyvek négy évtizedes *átlagpéldánya* 17 ezer fölött jelenik meg, 1986–1988-ban 20 736, majd 1991-ben 18 306, s 1992-ben emelkedik 19 142-re, ami ebben az évben a legmagasabb csoportok szerinti *átlagpéldány* (ez az egyetlen időszak, amikor a tankönyvek *átlagpéldánya* meghaladja a szépirodalomét). A vallási művek hosszú időn keresztül 6,5 ezres példányt mutattak, 1986–1988-ban elérték a közel 11 ezret, 1991-ben 12 275, de 1992-ben ismét csupán 7122.

TÉMAKÖR SZERINTI MEGOSZLÁS

Szakirodalom

Fentiekben áttekintettük a kiadványok jellege szerinti megoszlást, most figyelmünket a szakirodalom belső arányaira fordítjuk.

A 12–14. táblázatok a témakörök (tudományok) szerinti megoszlást tárják elénk az 1945–1985 közti ciklusban, továbbá 1988-ban és 1992-ben (művek illetve példányszámok szerinti megoszlásban).

A táblázatok alján a témaköröket csoportosítottuk is. Itt különösen szembeötlőek a radikális arányeltolódások:

- csökkent a társadalomtudományi művek példányrészesedése (1945–1985: 42%, 1988: 34%, 1992: 20%),

- jelentősen emelkedett a humán területek művek és példányok szerinti részesedése (30–42–47%, illetve 35–44–56%),
- jelentősen csökkent az alkalmazott tudományok részesedése a művek választéka szerint (42–28–23%).

Lényegében nem változott néhány arány:

- a társadalomtudományi művek választéka (22–24–25%),
- a természettudományok és matematika kiadási aránya sem választék, sem a példányok szerint (6–6–5, illetve 3–4–4%),
- az alkalmazott tudományok példányok szerint (20–18–20%).

Az egyes témakörök, tudományok szerinti arányokat vizsgálva a művek választéka szerinti részesedésben:

- növekedést mutat a filozófia, nyelvtudomány, szociológia, jogtudomány, néprajz, orvostudomány, háztartás (szakácskönyvek!), művészetek, földrajz és történelem,
- csökkenést a közgazdaság (13,1–9,8–6,2!), természettudomány, műszaki tudományok (16,8–10,8–6,5%), mezőgazdaság, üzemszervezés (14,5–7,2–6,8).

Láthatóan az „államosított” témák – nagyipar, vállalatgazdaságtan, mezőgazdaság – a vesztesek, s az egyéni vásárlók által preferált, vagy annak vélt témák – nyelvtudományok (szótárak, nyelvkönyvek!), művészetek, történelem, földrajz (útikönyvek!) kerülnek előtérbe. Érdemes viszont az olyan valóban aktuális területek előrejutását is megemlíteni ismét, mint a szociológia-statisztika, jogtudomány stb. A *példányszámok* szerinti arányeltolódások ezt a képet tovább színezik, minthogy a tendenciák nem okvetlenül esnek egybe a művek választékában megnyilvánuló dinamikával. Növekedés a következő területeken szignifikáns: filozófia–pszichológia (1,2–3,7–12,6!), nyelvtudomány–szótárak–nyelvkönyvek (2,5–4,2–11,8!), történelem (4,3–10,7–6,9%).

Csökkenést mutatnak: közgazdaság (29,4–16,6–2,8!), nevelés (4,6–2,5–2,6%), műszaki tudományok (6,3–5,4–4,5%), mezőgazdaság (5,9–2,3–1,95%).

1988-ban a szakirodalom teljes példánymennyisége csaknem 42 millió volt, 1992-ben viszont alig 21, a négy év előttinek fele! A legnagyobb rézesedők élistája is jelentősen megváltozott.

- 1988-ban: közgazdaság 6,9 millió, történelem 4,5, művészetek 3,9, háztartás 3,5, orvostudomány 2,9 millió;
- 1992-ben: filozófia–pszichológia 2,6, nyelvtudomány 2,5, orvostudomány 1,9, általános tematika 1,8 és háztartás 1,7 millió.

Mindebből is látható, hogy a könyvkiadás görcsösen próbálta kitapintani a fizetőképes keresletet, s ott és úgy, olyat proukálni, ahol és amit el lehetett adni, vagy legalább ennek reménye fennállt.

A szakirodalmi művek a szerzők hovatartozása szerint – *magyar szerző illetve külföldi* – 1945–1985 közt az alábbi arányt mutatják:

- a művek választékából 101,9 ezer műből 7,3 ezer szerzője külföldi (7,15%),
- példányszám szerint a 207 millió példányból 15 millió a fordítások száma (7,3%).

1985-ben az arány a művek választékánál változik (11,3% külföldi szerzőtől származik), a példányszámnál gyakorlatilag azonos (7,2%).

1988-ban az 5765 szakirodalmi műből 486 származik külföldi szerzőtől (8,4%), a példányok mennyisége – 41,8 millióból 4 millió – esetében 9,7% a nem magyar.

1992-ben 4793 szakirodalmi műből 628 a fordítás (14,1%, míg a közel 21 millió példányból 5,54 millió (26,5%!)).

Látható, hogy az utóbbi időben itt is gátszakadás tapasztalható, a korábbi minden 15-16. példány helyett 1992-ben *minden negyedik* fordított mű példánya.

Különösen a következő témakörökben jelentős a külföldi szerzőjű művek példányrészesedése: általános (1,8 millióból 0,8), vallás (200 ezerből 91), természettudományok (682 ezerből 299), orvostudomány (1,9 millióból 0,7), háztartás (1,7 millióból 0,6), földrajz (637 ezerből 153), történelem (1,45 millióból 0,4). A későbbiekben látni fogjuk, hogy a külföldi irodalom felé fordulás másutt is egyre jellemzőbb tendencia a magyar könyvkiadásban.

Szépirodalom – ifjúsági irodalom

1945–1985 között 27,4 ezer szépirodalmi mű látott napvilágot összesen 452,3 millió példányban (évi átlagban 668 mű – 11 millió példány, azaz egy kiadványra átlagban 16,5 ezer példány jutott).

1985-ben 842 szépirodalmi mű jelent meg összesen 17,5 millió példányban (átlagpéldány 17,5 ezer).

Az 1945–1985 közt megjelent művek műfajok szerint az alábbiak szerint oszlanak meg:

- verses művek: 5224 mű (19%) összesen 34,6 millió példányban (7,6%), átlagpéldány egy műre 6,6 ezer,
- színpadi művek: 2856 mű (10,4%) összesen 19,3 millió példányban (4,3%), átlagpéldány 6,8 ezer.
- regények, próza: 15 704 mű (57,4%) összesen 352,7 millió példányban (78%), átlagpéldány 22,5 ezer,
- egyéb szépirodalom: 3573 mű (13%) összesen 45,6 millió példányban (10,1%), átlagpéldány 12,8 ezer.
- 1985-ben a megjelent művek műfajok szerint így oszlanak meg:
- verses művek: 180 mű (21,4%) összesen 1 millió példányban (5,9%), átlagpéldány 5,7 ezer,
- színművek: 47 mű (5,6%) összesen 715 ezer példány (4,1%), átlagpéldány 15,2 ezer,

- próza: 461 mű (54,8%) összesen 13,55 millió példányban (77,4%), átlagpéldány 29,4 ezer,
- egyéb: 154 mű (18,3%), összesen 2,2 millió példányban (12,6%), átlagpéldány 14,4 ezer.
- 1988-ban 996 szépirodalmi mű jelent meg 27,4 millió példányban (átlag 27,5 ezer), ebből:
- vers: 219 mű (22%) összesen 961 ezer példányban (3,5%), átlagpéldány 4,4 ezer,
- színmű: 30(3%) összesen 293 ezer példányban (1,1%), átlagpéldány 9,8 ezer,
- próza: 552 mű (55,4%) összesen 20,95 millió példányban (76,4%), átlagpéldány 37,95 ezer,
- egyéb: 195 mű (19,6%), összesen 5,2 millió példányban (19%), átlagpéldány 26,7 ezer.
- 1992-ben 1569 szépirodalmi mű jelent meg 28,8 millió példányban (átlag 18,35 ezer), ebből:
- vers: 279 mű (17,8%), összesen 608,4 ezer példányban (2,1%), átlagpéldány 2,2 ezer,
- színmű: 14 (0,9%), összesen 63,8 ezer példányban (0,2%), átlagpéldány 4,6 ezer,
- próza: 1121 mű (71,4%), összesen 26,9 millió példányban (93,5%), átlagpéldány 24 ezer,
- egyéb: 155 mű (9,9%), összesen 1,2 millió példányban (4,1%), átlagpéldány 7,65 ezer.

Fentiekből egyértelműen rajzolódik ki egy olyan tendencia, mely szerint a versek részaránya mind a választékban, mind különösen a példányszámok szerint (7,65% 1945–1985 közt, 5,9% 1985-ben, 3,5% 1988-ban és csak 2,1% 1991-ben) jelentősen csökkent, a főként memoárokat és hasonló műfajokat összefoglaló egyéb kategória nagy ingadozásokat mutat, a színművek példányok szerint szinte eltűntek, s mind jobban kidomborodik a prózai művek dominanciája (választékban a korábbi 58%-ról 70% fölé, példányszámban a korábbi háromnegyedről 90% fölé emelkedve).

A szépirodalmi műveknél tovább érdemes vizsgálni a szerzők hovatartozása – magyar vagy külföldi – szerinti megoszlást.

1945–1959 között:

- a művek közt 4722 magyar szerzőtől származott (57,8%), míg 3452 külfölditől (42,8%),
- a példányszám szerinti megoszlás: 38,2 millió magyar szerzőtől (52%), 42,8 millió külfölditől (48).

1960–1985 között:

- a művek megoszlása: 10 249 magyar szerzőjű (53,4%), 8934 külföldi szerzős (46,6%),
- a példányok megoszlása: 175,3 millió magyar (46,2%), 203,8 millió külföldi (53,8%).

A külföldi szerzők közül az élen állók:

- 1945–1959 között: orosz és szovjet (14,6% művek és 15,2% példányok szerint), francia (5,6–8,5%), angol 4,6–6%), német (3,4–4,2%), amerikai vagyis USA-beli (3,1–4,2%).
- 1960–1985 között: orosz és szovjet (77–7,4%), francia (5,9–10,7%), angol (4,3–9%). amerikai (3,5–7,7%), német (3,9–4,9%).

Mindkét időszakban többségben voltak a választék szerint a magyar szerzőjű művek, példányszám szerint viszont előretörték a külföldi szerzőtől származók. A külföldi szerzők körében az első 15 évben az orosz és szovjet csoport dominált, a második periódusban a példányszám tekintetében már csak a negyedik helyen láthatók, eléjük kerültek a franciák, angolok és amerikaiak is.

Az 1988-ban megjelent 966 szépirodalmi mű és 27,4 millió példány megoszlása:

- a művek választéka szerint 647 magyar szerzős (65%), 319 külföldi (35%),
- a példányszámok közül 13,9 millió magyar szerzős (50,7%), 13,5 millió külföldi (49,3%).
- A helyzet röviden úgy jellemezhető, hogy ismét a hazai szerzők kerültek többségi helyzetbe mindkét mutató szerint. A külföldi szerzőjű művek körében:
- amerikai (8,7–22%), angol (4,8–11,2%), orosz–szovjet (4 – de csak 2,3%), német (2,5–3,3%) és francia (2,3–3,3%) a sorrend. Vagyis minden harmadik példány angolszász szerzőtől származott, s az orosz és szovjet csoport példányszám szerinti részesedése egészen elenyészővé vált. Az is szembetűnő, hogy a magyar és kiemelt külföldi szerzőcsoportok utáni „egyéb” (vagyis minden további irodalom) a választékban 12,7%, a példányszám szerint csak 7,2%-ot tesz ki. Más szóval a magyar és angolszász szerzőjű művek kis háján 84%-ot tesznek ki a példányok szerinti kínálatban, s az összes többi inkább csak szűkebb körnek szól.

Az 1989-ben megjelent 1272 mű és 37,6 millió példány megoszlása:

- a művek választékából 61,9% magyar és 38,1% külföldi,
- a példányokból 49,2% magyar szerzős, 50,9% külföldi.

A külföldi szerzőjű művek közül az élcsoport: amerikai (10,2–23,5%), angol (8,4–14%), francia (3,5–3,5%), német (2,7–2,7%), orosz és szovjet (3,1–1,5%).

Közel minden ötödik mű angolszász szerzőjű, s a példányok körében részese-
désük az egyharmad-kétötöd közti régióba emelkedett.

Az 1990-ben megjelent 1560 mű és 47 millió példány megoszlása:

- a művek körében 53,3% magyar, 46,7% külföldi,
- a példányok között 37,7% magyar és 62,3% külföldi.

A külföldiek körében a rangsor: amerikai (17,6–31,5%), angol (9,2–14,8%), német (5,6–7,7%), francia (3,5–4,1%) és orosz-szovjet (1,9–0,4%). A többiekre jutott 8,9% a művek szerint és csak 3,8% a példányok körében. Az angolszász csoport a példányszámok körében (46,3%) lényegesen maga mögött hagyta a magyar szerzőjű műveket (37,7%).

Az 1991-ben kiadott 1399 szépirodalmi mű és 31,7 millió példány az alábbiak szerint oszlott meg:

- a művek körében 49,6% magyar és 50,4% külföldi,
- a példányok kszerint 24,2% magyar (!) és 75,8% külföldi.

A külföldiek körében a rangsor: anmerikai (23,2–44,3%!), német (10,6–17,5%), angol (7,3–8,9%), francia (2,8–2,5%), míg az orosz és szovjet már mindkét mutató szerint az egy százalék alá süllyedt, s a többi „egyébbel” együtt 6,5–2,6%-ot képviseltek. Minden második példány angolszász szerzőtől származott, s a magyar szerzős példányok részesedése az egynegyed alá zuhant.

A nyolcvanas évek közepéig minden második példány, a nyolcvanas évek végén minden harmadik, s 1991-ben már csak minden negyedik példány volt magyar szerzős mű.

Az 1992-ben megjelent 1570 szépirodalmi mű és 28,8 millió példány az alábbiak szerint oszlott meg:

- a művek körében 42,6% magyar és 57,4% külföldi,
- a példányok körzül 17% (!) magyar és 82% külföldi.

A külföldiek csoportjában a rangsor: amerikai (27,9–52,4%!), német (11,3–15,9%), angol (9–9%), francia (3,1–21%). Az összes többi irodalom csak a választék 6,1%-át és a példányok 2,6%-át mondhatta magáénak. Az angolszász csoport a választéknak több mint egyharmadát, a példányoknak háromötödét (!) vitte el. Csak amerikai szépirodalmi mű példányaiból háromszor annyi került 1992-ben piacra, mint magyarból.

Az 1992-ben kiadott szépirodalmi művek átlagpéldánya 18,3 ezret tett ki, ezen belül az amerikai művek átlaga 34,5 ezer, a németeké 25,8 ezer, az angoloké 18,7 ezer, kevesebb mint az összes átlaga.

Korábban elemeztük már az 1992-es szépirodalmi könyvkiadást a műfajok szerint, most érdemes még egyszer a műfajok és a szerzők hovatartozása szerint összevontan finomítani a képet.

A 279 verses mű átlag-példányszáma 2,2 ezer, ezen belül 249 származik magyar szerzőtől, ezek átlagpéldányai 2 ezret tesznek ki.

A 14 színművet tartalmazó könyv és füzet átlag-példányszáma 4,6 ezer, közülük 10 magyar szerzőtől származik, ezek átlaga 3,9 ezer.

A 155 egyéb kategóriájú szépirodalmi mű átlag-példányszáma 7,65 ezer, közülük magyar szerzőjű 104 kiadvány s ezek átlag-példányszáma 7,14 ezer.

A 1121 prózai mű átlag-példányszáma 24 ezer, ezen belül a 305 magyar szerzős kiadvány átlag-példányszáma 12,9 ezer, míg a 44 franciáé 13,1 ezer, a 124 angolé 20 ezer, a 174 németé 26,1 ezer és a 426 amerikaié 35,1 ezer (s hogy ne Faulknerék és Hemingway-ék jussanak főként eszünkbe, érdemes még hozzátenni, hogy e 426 mű közül 400-nak élő szerzője van s ezen kiadványok átlagpéldánya 36,6 ezer).

Az 1992-ben Magyarországon összesen kiadott – s regisztrált – 88 millió könyvpéldányból közel 15 millió élő amerikai szerző prózai munkája, s ezek átlag-példányszáma – ismételjük – 36,6 ezer. Minden hatodik magyarországi könyvpéldány ez évben amerikai prózai műből került napvilágra. A tendencia kezd hasonlítani a filmvilágra, hogy ne mondjuk: filmiparra.

Az *ifjúsági és gyermekirodalom* igen fontos szerepet játszik a felnövekvő nemzedékeknek a könyvek világával való találkozásában, így érdemes külön is szemlélnünk a könyvkiadás ezen szeletét.

1945–1959 között összesen 2349 ilyen mű jelent meg összevontan 32,6 millió példányban (egy kiadvány átlaga 13,9 ezer). Ezek közül magyar szerzőjű mű 1499 (63,8%), ezek példányszáma együttesen 21,4 millió (átlag 14,3 ezer), az összes példány 65,7%-a.

Külföldi szerzőtől származott 850 mű (36,2%), összesen 11,2 millió példányban (34,3%), átlagpéldány 13,1 ezer. A külföldi szerzők közül számottevő csoportot képeztek a következők: orosz és szovjet (művek 18,2%-a és példányok 13,5%-a), német (4,2–4%), angol (3–3,4%), francia (2,2–3,8%) és amerikai (2,1–2,5%).

A következő periódusban, 1960–1985 között 7853 mű jelent meg együttesen 270,2 millió példányban (átlag 34,4, a korábbiak csaknem két és félszerese).

Magyar szerzőtől származott 5320 mű (67,7%) és ezek 181,6 millió példánya (67,2%), külfölditől 2523 (32,3%) 88,6 millió példányban (32,8%), vagyis a hazai–külföldi arány számottevően nem mozdult el. A külföldiek körében lényegesen csökkent az orosz és szovjet csoport részesedése (6,4–5,1%), a német alig változott (4,2–5%), a továbbiak közül az amerikai 2,1–4%-ot, az angol 2,2–3,8%-ot és a francia 2,1–3,7%-ot mutat fel.

Ezen időszak végén, 1985-ben az arányok nem mutatnak érdemi változást.

1988-ban 388 gyermek- és ifjúsági irodalmi mű jelent meg együttesen 13,8 millió példányban (átlag 35,5 ezer). Ezek közül magyar szerzőjű 266 (68,6%), külföldi 122 (31,4%), míg a példányok megoszlása: 9,5 millió (69,1%) magyar szerzős (átlagpéldány 35,8 ezer), míg külföldi 4,25 millió (30%), átlagpéldány 38,8 ezer. A külföldiek közül orosz és szovjet (5,4–2,5%), német (4,1–4,9%), angol (3,9–4,3%), amerikai (2,8–3,8%) és francia (2,6–4%) állnak az élen.

1992-ben 625 mű jelent meg együttesen 11,84 millió példányban (átlag 18,9 ezer). Ezek közül magyar szerzőjű 253 (40,5%), külföldi 378 (59,5%), míg a példányok megoszlása: 4,3 millió (36,6%) magyar szerzőjű (átlagpéldány 17,1 ezer), míg külföldi 7,5 millió (63,4%), itt az átlagpéldány 19,9 ezer. A korábbi évekhez viszonyítva jelentősen visszaesett az átlagpéldány, s a magyar szerzős művek elvesztették domináns pozíciójukat (1988-ban: 69% körül mindkét mutatónál, 1992-ben: 40 illetve 37%). A külföldiek körében meghatározóvá vált az amerikai szerzőjű művek csoportja (a választék 24%-a és az összpéldány 35,2%-a!), mögöttük következnek az angol (14,9–10,2%), a német (6–6,4%) és a francia (5,1–3,9%). Az angolszászok együtt a magyarokkal, németekkel és franciákkal mind a választék, mind pedig a példányszám több mint 92%-át képviselik, s az összes többi nemzet írói a maradékon osztoznak.

Tankönyvek

A 4–11. táblázat adataiból kitűnően a tankönyvkiadás viszonylag konstans eleme a hazai könyvkiadásnak: a választéknak általában 15%-át, míg a példányszámnak közel 30%-át teszik ki ezek a kiadványok az adott év termésében.

Ezek az adatok a legutolsó évekre is jellemzőek (1986–1988 közt: választék 16,2%-a és példányok 27,4%-a, 1991-ben 15,2–22,6%, 1992-ben 15,1–28%).

Feltételezhető, hogy a körülmény két oknak tulajdonítható: az oktatási rend meglehetősen állandó igényeinek, s az e területen még mindig számottevő állami dotációnak (1993-ban a parlament által jóváhagyott költségvetés a művelődési tárcának e célra 850 millió Ft-ot hagyott jóvá, ezt az április 22-én kelt kormányhatározat még 200 millióval kiegészítette, tájékoztat a *Magyar Hírlap* 1993. április 28-i száma).

A tankönyvek belső megoszlása az alábbi képet mutatja:

- 1985-ben az 1495 mű és 30 434 ezer példány közül általános iskolai 21 illetve 70,7%, középiskolai 36–18,9%, egyetemi és főiskolai 12,9–1,2%, s végül tanfolyami 30,1–3,2%;
- 1988-ban az 1398 műből és 29 675 ezer példányból általános iskolai 20,9–68%, középiskolai 44,4–25,8%, egyetemi és főiskolai 9,1–0,9% és tanfolyami 25,6–5,3%;
- 1992-ben az 1290 műből és 24 693 ezer példányból általános iskolai 36,8–67,9%, középiskolai 54,9–30%, egyetemi és főiskolai 4,9–0,5%. Az adatfelvétel nem számol be tanfolyami tankönyvről, mi által nyilván torzul az összehasonlítás lehetősége.

A témakörök alapján vizsgálva a tankönyvkiadás szerkezetét 1985-ben és 1992-ben, az tűnik fel, hogy a 23 témakör szerinti bontáson belül igen jelentős néhány kiemelt témakör részesedése. 15. táblázatunkban kilenc témakört emelünk ki, ezek 1985-ben a választékból 55,6%-kal, míg az összes példányból 83,4%-kal részesedtek, s ugyanez a kilenc terület 1992-ben már 87,2–95,4%-kal

részesült. A példányszámok körében a nyelvtudományi, matematikai és természettudományi témájú tankönyvek tesznek ki minden második példányt. Valamelyest csökken az alkalmazott tudományok részaránya, s növekedni látszik a humán területé.

Idegen nyelvű könyvkiadás

1970–1985 között évi átlagban 858 mű jelent meg idegen nyelven összesen 2,6 millió példányban (ez a teljes könyvkiadás 10,1 illetve 2,9%-a).

1985-ben 1136 mű látott napvilágot idegen nyelven összesen 2,66 millió példányban (a részarány 12,1–2,9%).

1988-ban 763 művet adtak ki idegen nyelven összesen 3,2 millió példányban (8,9–2,9%).

1992-ben csupán 503 kiadvány volt idegen nyelvű, összesen 1,45 millió példányban (az összesből 5,9–1,6%).

Láthatóan az utóbbi években – sajnálatosan – csökken az idegen nyelvű könyvkiadás részaránya mind a választék, mind a példányszám tekintetében. Ez bizonyára nem érdeke egy nyitottságra törekvő társadalomnak, amely nemzetközi elfogadását csak világnyelveken kísérrelheti meg, lévén saját nyelve mások számára érthetetlen.

Az idegen nyelvek körében vitathatatlan elsőbbséget élvez az angol és a német: ezek 1985-ben az összes 1136 idegen nyelvű kiadványból 493-at és 113-at jelentettek, s a 2,66 millió példányból 540,5 ezret és 769,9 ezret, együtt 1,31 milliót, lényegében minden második idegen nyelvű könyv e kettő nyelven látott napvilágot.

1988-ban a 763 idegen nyelvű műből angol volt 309 darab összesen 1087 ezer példányban, s német 119 mű együttesen 835 ezer példányban, azaz összesítve a teljes idegen nyelvű példányszám 60%-át tették ki.

KIADÁSI JELLEMZŐK ÉS ADATOK

Példányszámok

Nemcsak a megjelent kiadványok átlag-példányszámai tanúskodnak a szélesebb illetve szűkebb hozzáférés lehetőségéről, érdemes azt is megvizsgálni, a kiválasztott években az egyes példányszám-kategóriákban mennyi kiadvány látott napvilágot. A statisztikák ilyen célra 12 csoportot képeznek az 500 példány alattitól a 100 ezer példány felettiig.

Mi az egyszerűbb áttekintés érdekében ezeket három fő csoportba vontuk össze:

- 3000 alatti példányszámban jelent meg a kiadványok 63,9%-a 1980-ban, 66,5%-a 1985-ben és csak 53,1%-a 1992-ben;

- 3000–30 000 közötti példányszámban jelent meg a kiadványok 27,0%-a 1980-ban, 24,6%-a 1985-ben és 40,5%-a 1992-ben;
- 30 000 feletti példányban jelent meg a kiadványok 9,1%-a 1980-ban, 8,9%-a 1985-ben és 6,4%-a 1992-ben.

Különösen erőteljesen módosult a legkisebb példányszámú kategória, az 500 példány alatti: 1980-ban 30,5%, 1985-ben 35%, míg 1992-ben csupán 19%. Még így is ez a „legnépesebb” csoport 1992-ben, s a második helyet is a következő kispéldányos csoport foglalja el (501–1000 példány) mindhárom időszakban (15–14–16,4%). Innen kezdve azonban feltűnő 1992-ben a középkategóriájuk (5000–10 000 és 10 000–20 000) térnyerése (ezek százalékos arányai 1980-ban 8,6–6,7%, 1985-ben 8,3–6,3%, míg 1992-ben 13,2–12,6%). Úgy látszik, ezek mostanában inkább komfortabbak a piaci igényekkel, míg a kispéldányszámúak nehezebben rentábilisak.

Kiadói adatok

Az ötvenes évek közepétől mintegy harminc éven át ugyanaz a kéttucat kiadó számított „hivatásos”-nak – így nevezte őket a statisztika is.

1985-ben a 9389 kiadványból és ezek 102,6 millió példányából a 23 hivatásos jelentette meg a választék 45,1%-át, míg a példányszám 86,9%-át, vagyis az összes többi – a nem hivatásosak – adták ugyan a választék többségét, 54,9%-ot, de ezekre csak az összevont példányszám 13,1%-a jutott. Ez az átlagos példányszámok felől megközelítve azt jelenti, hogy egy hivatásos kiadó által gondozott mű eséllyel rendelkezett átlag 21 ezer példányban kikerülni a nyomdából, míg a nem hivatásosak kiadványainál ez az esély csak 2,6 ezret jelentett.

1988-ban a statisztika már 38 műhelyt sorolt a hivatásos kiadói kategóriába s ezek termése a 8621 mű 113,5 millió példányából 46,9% a választékból és 76,2% az összes példányból. Tehát itt már enyhült a két „tábor” közti határázár, s ezt nem csupán a hivatásosok növekvő száma mutatja, de az átlagpéldányok is: hivatásosaknál 21,4 ezer, nem hivatásos kiadótól kikerült műnél 5,9 ezer.

1992-ben a hivatásos kiadói kör már 60-ra bővült, vagyis lényegében megszűnt exkluzívnak minősülni, s ezzel alapjában a kategória értelme is feloldódott. Ezek jelentették meg a 8537 kiadványból és 88 099 ezer összes példányból 25,2%-nyi választékot és 40,6%-ot a példányokból.

A legnagyobb kiadók produkcióját érdemes még megvizsgálni:

- *Akadémiai*: 1985-ben 227 mű, 1425 millió példány,
1988-ban 266 mű, 2149 millió példányban,
1992-ben 189 mű, 1618 millió példányban,
- *Corvina*: 1985-ben 151 mű, 1877 millió példányban,
1988-ban 147 mű, 2085 millió példányban,
1992-ben 66 mű, 604 ezer példányban,

- *Európa*: 1985-ben 225 mű, 5594 millió példányban,
1988-ban 188 mű, 4729 millió példányban,
1992-ben 124 mű, 1,49 millió példányban,
- *Gondolat*: 1985-ben 131 mű, 2114 millió példányban,
1988-ban 114 mű, 1996 millió példányban,
1992-ben 29 mű, 183 ezer példányban,
- *Kossuth*: 1985-ben 171 mű, 4,74 millió példányban,
1988-ban 203 mű, 4033 millió példányban,
1992-ben 51 mű, 561 ezer példányban,
- *Magvető*: 1985-ben 226 mű, 4176 millió példányban,
1988-ban 190 mű, 3013 millió példányban,
1992-ben 45 mű, 435 ezer példányban,
- *Szépirodalmi*: 1985-ben 205 mű, 2934 millió példányban,
1988-ban 174 mű, 2525 millió példányban,
1992-ben 22 mű, 50 ezer példányban,
- *Móra, Kozmosz*: 1985-ben 291 mű, 12,151 millió példányban,
1988-ban 293 mű, 7823 millió példányban,
1992-ben 96 mű, 1459 millió példányban.

Nyomdai adatok

A korábbi könyvkiadói – nyomtatott – statisztikák nem tartalmaznak ilyen adatokat, ezért csak az 1992-es számítógépes kiíratásból szemelhetjük ki a fontosnak tűnő adatokat (az összehasonlítás lehetősége nélkül).

1992-ben 88 millió 99 ezer könyv- és füzetpéldány látott napvilágot. A kiadói buzgalom vagy merészség mellett – s a nyájas olvasóra való gondoláson túl – ennek létrejöttét igen nagy mértékben befolyásolja a nyomdai tevékenység.

Az adatok villatása során az a meglepőbb következtetés, hogy míg a kiadói területen szinte varázsértékre szűntek meg a monopolisztikus vonások, addig a nyomdai kép igen erős koncentrációt jelez.

Az összes példány 79,8%-a 19 nagynyomda terméke. Minden öt példányból négy tehát ezeken (is) múlt. Közülük is kiemelkedik az Alföldi Nyomda (Debrecen) a maga kis híján 15 milliós teljesítményével, követi a Szikra 13 millióval, a Dabasi 5,2 millióval, a Kner–Dürer 3,4 millióval, s még további 15 nyomda teljesített 1 millió példány fölött. A tizenkilencből öt fővárosi, a többiek vidékiek.

SUMMÁZAT

1. A könyvstatisztika alapjául szolgáló kötelespéldány szolgáltatás a nem kellően hatékony szabályozás miatt *nem biztosít* megbízható alapot a munkához. Mondhatni, *egyre kevésbé*. Kövekezésékképp olyan kötelespéldány *törvényt* kell

alkotni, amely számol mind a privatizált könyvszektor érdekeivel, mind a kedvezményezett – kulturális missziójú – könyvtárakéval, ugyanakkor kellő eréllyel szankcionálja a nem teljesítést. Legelsősorban fontos lenne a könyv- és lapkiadással és -nyomtatással foglalkozó szervezetek regisztrálása (akár az önkormányzatok közreműködésével államigazgatási úton, akár kamarai típusú önszerveződéssel). Ha a taxis társadalom meg tudja – és akarja – szabni, ki és milyen feltételekkel lehet taxis vállalkozó, akkor ez lehetségesnek tűnik a könyvszakmában is.

2. A könyvkiadás feltételeinek drámai megváltozása – állami dotáció leépülése és nyomdai árak többszörösére szökése – nyomán nem következett be összeomlás: a magyar könyvkiadás létezik, termel, jóllehet nem úgy és nem azt, mint pár évvel korábban.

A választék tíz–húsz százalékos szűkülése, az összes kiadott példány mennyiségi visszaesése egy tizenöt évvel ezelőtti szintre: e tünetek azt jelzik, hogy az átalakulás keservesen bár, de megállíthatatlanul végbemegy.

3. *Értékes magyar* könyvkiadás nem lehet meg *pótlólagos pénzeszközök* nélkül. E pótlólagos eszközök jöhetnek a magyar állam költségvetéséből – ahogy jönnek ma is a tankönyvkiadásban (mintegy 1 milliárd dotáció plusz 1 milliárd hitelgarancia a bankok felé), vagy a Magyar Könyv Alapítvány számlájára (1993 tavaszán mintegy ötven kiadó száz pályázatára osztottak szét 36 millió Ft-ot – ld. *Művelődésügyi Közlöny*, 1993. 7. szám, 447–449. l.) –, de jöhet külföldi befektetőtől is.

Legnagyobb gondban a szakkönyvkiadás van. Ezek a művek érthetően nem lehetnek nagy példányszámúak, mint egyes tankönyvek vagy szépirodalmi lektűrök.

Egy 1992-ben végzett *könyvszakmai elemzés* – angol szakértők munkája által – azt javasolta, hogy fizetőképes intézményi keresletet kell biztosítani a mintegy 200–400 *legfontosabb könyvtár* kellő pénzügyi megerősítésével, hiszen ezen könyvtárak közreműködésével az értelmiségi, az egyetemista, az érdeklődő is hozzájuthat a nemegyszer csillagászati árú művekhez is.

E megközelítés tehát *nem az előállítást finanszírozza*, hanem a felhasználók széles körét képviselő intézményt megerősítve teremt keresletet. Egyben biztosítva a hazai szellemi kapacitás számára a könyvírás lehetőségét. A külföldi tőke nagyobb arányú kiadói részvétele ugyanis nem mentes a veszélyektől.

4. *A magyar könyvkiadás megállja a helyét nemzetközi összehasonlításban* is: minden tízezer lakosra számított 7-8 könyves választék, minden lakosra számított 8-9 példány tisztes közép-európai szintet jelent. Ugyanakkor az elmúlt egy-két év termése egy radikális kommercializációdás irányába mutat. A korábban széles körű ismeretterjesztő könyvkiadás (1988-ban még a teljes választék 30%-a) ijesztően visszaesett (1992-ben már csak a választék 15%-a), a teljes szakirodalmi kiadványcsoport példányszámokból való részesedésének összeszűkülése (1985-ben még 40%, 1991-ben 31%, 1992-ben 24%), a szépirodalmon belül a magyar szerzőjű művek zuhanásszerű csökkenése (évtizede-

ken keresztül a választék és példányszám feléről a választék 40%-ra és a példányszámok 18%-ra 1992-ben), a kommersz amerikai lektúr mérhetetlen térhódítása (1992-ben a példányszám szerint minden második szépirodalmi könyv amerikai szerzőtől származó prózai „mű” volt), az idegen nyelvű könyvkiadás beszűkülése mind-mind komoly kérdőjelet rajzol a szemlélő elé. A filmipar már *hollywoodi vágányra* állt, most soron van a könyvkiadás is?

5. Minthogy nem az elzárkózás–befelé fordulás az eszményképünk, ellenkező előjellel meg kell említeni, hogy a *tankönyvkiadás meglepően „zárt körű” képet mutat*, a választékban alig lelni külföldi szerzőtől származó művet, pedig számos tudományterület oly nyilvánvalóan internacionális – természettudományok, matematika, hogy csak a legközhelyesebbeket említsük –, hogy értékorientált tankönyvkiadásban jelentős helyet kellene kapniok a külföldi szerzőknek. Mind az identitásvesztés, mind pedig belterjesség veszélyeztetheti a kívánt magasabb szintű eredményt.
6. Írásunk arra is felhívja a figyelmet, hogy egy ilyen fontos terület – anyagi oldalról csak becsülni tudjuk, hogy a könyvkerskedelem mintegy 15-20 milliárdot forgalmaz a 90-es évek elején, hogy a szellemi fontosságról ne is beszéljünk – nem nélkülözheti az egzakt adatokkal szolgáló *nyilvános* statisztikai számbavételt, más szóval biztosítani kell, hogy legalább egy értelmes minimum rendszeresen, vagyis évente az érintettek és érdekeltek rendelkezésére álljon. Legkézenfekvőbb talán az lenne, ha az *adatfelvételt végző Országos Széchényi Könyvtár kapna* a megjelentetéshez támogatást.
7. Fel kell ismételtlen hívni a figyelmet a *nyomdai terület koncentrációjára*: 1992-ben az összes megjelent könyv- és füzetpéldány négyötöde 19 nyomdából került ki, s közülük a két mamut csaknem csaknem egyharmadot termelt. Megvizsgálandó lenne ennek hatása a könyvárak emelkedésére. Az árkérdés persze már igen messzire vezet: a háttérben ott húzódnak az alapanyag (papír stb.) kérdések, a papírgyárak privatizálásának módja és kihatásai és a sor még folytatható.

Egy *kultúrpolitikai* fogantatású és célzatú elemzés azonban biztos nem kerülheti ki ezt a kérdést.

„I wonder whether what we are publishing now is worth cutting down trees to make paper for the stuff” – teszi fel a szellemes kérdést R. Brautigan. Hogy érdemes legyen fát dönteni a könyvkiadáshoz, ahhoz sok dolog lehet. De egy biztos: ismerni kell mind a könyvkiadás valós képét – ehhez kívántunk adalékokkal szolgálni – s fel kell tárnai a működés összes nyilvánvaló vagy rejtett érdekeltégi mechanizmusát, továbbá világos kultúrpolitikai *célkitűzést* kell megkísérelni. Mit kíván a magyar társadalom a hazai könyvkiadástól? Milyen funkcióra milyen választ adjon a könyvkiadás? Legyen profittermelő szféra, és csak az, mint a autógyártás, vagy ha ennél többet kívánunk, mi legyen az, s a tervezett-kívánt eredmény hogyan érhető el a legkisebb – leghatékonyabb – ráfordítással? Többfunkciós társadalmi kommunikáció-e a célunk? Kérdések – hogy válaszok szülessenek.

Magyarország könyvkiadása 1920–1937 között

Év	Könyvek és füzetek száma	Index (1920 = 100%)
1920	155	100,0
1925	3421	220,1
1930	3403	219,0
1931	3169	203,9
1932	2842	182,9
1933	2563	164,9
1934	3920	252,2
1935	3246	208,9
1936	3392	218,3
1937	3328	214,2

Forrás: Hungaria.= Magyar Statisztikai Szemle, 1938 (május) 205 l.

Megjegyzések:

- a könyvek 78,4%-a jelent meg Budapesten,
  - a könyvek 15,7%-át fordították más nyelvről magyarra,
  - a könyvtermésből 70,1% volt 48 oldalon felüli terjedelem (vagyis szűkebben vett „könyv”, a többi füzetméretű),
  - tartalom szerint a legszámasabb csoport a szépirodalom volt 30%-kal
- 1937-ben (ld. ugyanott)
1928–1937 között összesen 32 283 könyv és füzet jelent meg, azaz évi átlagban 3228 mű, ezer lakosra számítva közel 0,4.

A könyvek és füzetek száma és példányszáma
1945–1958 között

Év	Könyvek		Füzetek		Könyvek és füzetek	
	száma	példányszám	sz	plsz	sz	plsz
	(ezer) sz	plsz	sz	plsz	sz	plsz
1945	644	3 163	713	2 130	1 357	5 929
1946	1 128	6 793	1 741	6 887	2 869	13 679
1947	1 737	7 705	2 665	8 707	4 402	16 412
1948	1 684	10 677	2 798	11 006	4 482	21 683
1949	1 186	14 355	2 934	31 359	4 120	45 714
1950	1 880	20 149	2 339	40 465	4 219	60 614

A táblázat folytatódik!

Év	Könyvek					
	száma	példányszám	Füzetek		Könyvek és füzetek	
	(ezer) sz		sz	plsz	sz	plsz
1951	2 237	18 188	2 805	37 375	5 042	55 563
1952	3 195	16 153	3 382	28 202	6 577	44 354
1953	3 071	17 092	5 987	30 041	9 058	47 133
1954	2 750	19 833	8 902	17 920	11 652	37 752
1955	2 748	22 875	2 459	9 623	5 207	32 497
1956	2 407	22 121	2 177	8 136	4 584	30 257
1957	2 407	23 438	1 409	8 258	3 456	31 696
1958	2 793	27 696	1 208	8 479	4 001	36 175
1960	2 870	31 717	3 462	10 951	6 332	42 668
1961	3 444	40 150	2 228	7 091	5 672	47 241
1962	3 483	40 440	1 773	5 070	5 256	45 510
1963	4 109	44 822	661	7 106	4 770	51 928
1964	4 164	44 729	625	7 129	4 789	51 858
1965	3 953	44 824	676	8 176	4 629	53 000
1966	4 660	45 263	599	7 996	5 259	53 259
1967	4 714	47 804	587	8 712	5 301	56 516
1968	4 588	47 971	442	8 238	5 030	56 208
1969	4 513	48 014	318	8 078	4 831	56 092
1970	4 793	46 981	445	10 809	5 238	57 790
1971	5 536	53 450	932	7 501	6 468	60 951
1972	6 648	62 808	645	7 238	7 293	70 046
1973	6 894	63 931	687	7 396	7 581	71 327
1974	7 281	68 754	769	8 313	8 050	77 067
1975	7 730	73 959	873	7 815	8 603	81 776
1976	8 391	89 237	1 002	11 610	9 393	100 846
1977	8 068	87 370	980	10 076	9 048	97 447
1978	8 556	93 265	1 023	11 315	9 579	104 580
1979	8 153	92 323	967	8 474	9 120	100 797
1980	8 241	94 710	1 013	9 590	9 254	104 300
1981	7 910	94 455	900	8 621	8 810	103 077
1983	7 600	99 365	869	8 610	8 469	107 975
1984	9 128	100 490	1 293	15 103	10 421	115 593
1985	8 015	87 956	1 374	14 688	9 389	102 644
összesen:	194 126	2 005 088	69 656	489 609	263 762	2 494 697

Forrás: A magyar könyvkiadás adatai 1985. Bp., MKKE, 1986. 29–30. l.

3. táblázat

Magyarország könyvkiadása
1945–1992 között

Év	Könyvek		Füzetek		Könyvek és füzetek		Index*
	száma	példányszám (ezer)	száma	példányszám (ezer)	száma	példányszám (ezer)	
1945	644	3 163	713	2 129,5	1357	5 292,5	41,3
1950	1880	21 746	2339	40 465	4219	60 611	128,5
1955	2748	22 874,7	2459	9 622,5	5207	32 497,2	158,6
1960	2972	34 692,7	2 63	6 955,5	5335	41 648,2	162,5
1965	3953	44 824,3	676	8 176,1	4629	53 000,4	141,0
1970	4793	46 980,6	445	10 809,4	5238	57 790,0	159,5
1975	730	73 958,6	873	7 815,0	8603	81 773,6	262,0
1980	841	94 710,3	1 13	9 589,6	9254	104 299,9	281,9
1985	815	87 955,7	1374	14 688,4	9389	102 644,1	286,0
1987	704	97 916,6	1307	14 834,5	9111	112 751,1	277,5
1989	7599	108 419,9	1032	15 259,4	8631	123 679,3	262,9
1991	7210	91 406,0	923	8 557,6	8133	99 963,5	247,7
1992	7629	80 988,5	907	7 109,0	8536	88 097,5	260,0

* Az 1928–1937 átlagának %-a.

Források: A magyar könyvkiadás 1945–1959. (Összeáll.: Bak János), Bp., 1960. 382 l.

Oktatás, Művelődés 1950–1980. (Készült a KSH Társadalmi Statisztikai Főosztályán).
Bp., KSH, 1982. 254 l.*A magyar könyvkiadás adatai 1988.* Összeáll.: Varga Alajosné. Bp., 1989., Magyar
Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése. 34 l. (Sokszorosítás)
1992 könyvstatisztikai adatai (számítógépes feldolgozás leporollói). OSZK Dokumentum-
forgalmi Főosztály példánya

4. táblázat

Magyarország könyvkiadása
1945–1959 között a kiadványok jellege szerint

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	55 795	73,3	84 716,3	33	1518
Szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom	9 444	12,4	82 789,8	32,2	8766
Tankönyv	8 688	11,4	84 200,1	32,8	9691
Egyéb (vallási)	2 221	2,9	5 212,6	2	2347
Együtt	76 148	100	256 918,8	100	3374

5. táblázat

Magyarország könyvkiadása
1945–1974 között a kiadványok jellege szerint

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	110 556	67,9	612 649,2	44,7	5 542
Szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom	25 018	15,4	383 462,7	28,0	15 327
Tankönyv	24 408	15,0	359 729,5	26,6	14 738
Egyéb (vallási)	2 878	1,8	16 088,5	1,2	5 590
Együtt	162 860	100	1 371 929,9	100	8 424

6. táblázat

Magyarország könyvkiadása
1945–1980 között a kiadványok jellege szerint

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	150 072	68,9	826 124,9	42,1	5 505
Szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom	31 803	14,6	577 345,9	29,4	18 154
Tankönyv	32 761	15,0	538 522,5	27,5	16 438
Egyéb (vallási)	3 221	1,5	19 679,6	1,0	6 110
Együtt	217 857	100	1 961 672,9	100	9 004

7. táblázat

Magyarország könyvkiadása
1945–1985 között a kiadványok jellege szerint

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	182 040	69,0	1 008 704,8	40,4	5 541
Szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom	37 596	14,3	757 687,6	20,4	20 153
Tankönyv	40 556	15,4	704 780,2	28,3	17 378
Egyéb (vallási)	3 590	1,3	23 524,4	0,9	6 553
Együtt	263 782	100	2 494 697,0	100	9 457

A táblázat folytatódik!

Éves átlag:

Tudományos stb.:	4440 mű	–	24 602,6 ezer példány
Szépirodalom stb.:	920 mű	–	18 480,2 ezer példány
Tankönyv:	989 mű	–	17 189,8 ezer példány
Egyéb:	86 mű	–	573,8 ezer példány
Együtt:	6434 mű	–	60 846,3 ezer példány

8. táblázat

Magyarország könyvkiadása
1985–1988 között a kiadványok jellege szerint

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	19 155	69,4	130 656,6	38,5	6 821
Szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom	3 746	13,6	113 315,4	33,4	30 250
Tankönyv	4 474	16,2	92 772,7	27,4	20 736
Egyéb (vallási)	214	0,8	2 329,6	0,7	10 886
Együtt	27 589	100	339 074,3	100	12 290

Éves átlag:

Tudományos stb.:	6385 mű	–	43 552,2 ezer példány
Szépirodalom stb.:	1249 mű	–	37 771,8 ezer példány
Tankönyv:	1491 mű	–	30 924,2 ezer példány
Egyéb:	71 mű	–	776,5 ezer példány
Együtt:	9196 mű	–	113 024,8 ezer példány

9. táblázat

Magyarország könyvkiadása 1991–1992-ben
a kiadványok jellege szerint (1991)

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	4727	58,1	31 234,9	31,2	6 608
Szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom	1885	23,2	42 621,7	42,6	22 611

A táblázat folytatódik!

A 9. táblázat folytatása

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	4727	58,1	31 234,9	31,2	6 608
Tankönyv	1233	15,2	22 571,8	22,6	18 306
Egyéb (vallási)	288	3,5	3 535,1	3,5	12 275
Együtt	8133	100	99 963,5	100	12 229

10. táblázat

Magyarország könyvkiadása 1991–1992-ben
a kiadványok jellege szerint (1992)

Jelleg	Könyvek és füzetek száma	%	Könyvek és füzetek példányszáma (ezer)	%	átlagpéldány
Tudományos, ismeretterjesztő és szak	4793	56,1	20 929,0	23,8	4 367
Szépirodalom, gyermek- és ifjúsági irodalom	2195	25,7	40 637,7	46,1	18 514
Tankönyv	1290	15,1	24 693,4	28,0	19 142
Egyéb (vallási)	258	3,0	1 837,4	2,1	7 122
Együtt	8536	100	88 097,5	100	10 321

11. táblázat

Magyarország könyvkiadása a kiadványok jellege szerinti példányszámok alapján
(1984, 1988, 1992)

Jelleg	1984		1988		1992	
	Szám (millió)	%	Szám (millió)	%	Szám (millió)	%
Tudományos	1,7	1,5	0,5	0,4	0,1	0,1
Ismeretterjesztő	31,8	27,5	33,3	29,3	13,7	15,5
Szakirodalom	9,1	7,9	8,0	7,1	7,1	8,1
Szépirodalom	19,0	16,5	27,4	24,1	28,8	32,3
Ifjúsági	15,9	13,7	13,8	12,1	11,8	13,4
Tankönyv	37,3	32,3	29,7	26,1	24,7	28,0
Egyéb (vallási)	0,8	0,7	0,8	0,7	1,8	2,1

A tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom megoszlása témakörök szerint
1945–1985 között

Témakör	Művek száma (ezer)	%	Példányszám (millió)	%
Általános	6,25	3,4	78,0	7,76
Filozófia, pszichológia	1,94	1,1	11,9	1,2
Vallás-tudomány	1,65	0,9	17,1	1,7
Szociológia, statisztika	4,6	2,5	11,4	1,1
Közgazdaság	23,9	13,1	295,4	29,4
Jogtudomány	6,1	3,3	39,9	4,0
Hadtudomány	0,9	0,5	7,5	0,7
Nevelés	13,9	7,6	46,2	4,6
Kereskedelem, közlekedés	3,6	2,0	10,1	1,0
Néprajz	1,3	0,7	6,0	0,6
Matematika	1,9	1,1	5,4	0,5
Természettudományok	9,4	5,1	29,3	2,9
Orvostudomány	6,5	3,6	41,4	4,1
Műszaki tudományok	30,5	16,8	63,5	6,3
Mezőgazdaság	10,4	5,7	59,3	5,9
Háztartás	1,2	0,6	35,5	3,5
Üzemszervezés	26,4	14,5	43,8	4,4
Művészetek	13,2	7,2	65,4	6,5
Sport	3,0	1,6	28,0	2,8
Nyelvészet, szótárak	3,3	1,8	25,3	2,5
Irodalomtudomány	3,5	2,0	16,1	1,6
Földrajz, utazás	3,6	2,0	41,1	4,1
Történelem	6,4	3,5	43,2	4,3
Együtt:	182,0	100	1020,8	100

Tudománycsoportok szerint

Tudományok	Művek száma	%	Példányszám	%
Társadalomtudományok	40 ezer	22	420 millió	42
Humán tudományok, művészet	54 ezer	30	350 millió	35
Természettudomány	11 ezer	6	35 millió	3
Alkalmazott tudomány	77 ezer	42	216 millió	20

A tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom megoszlása témakörök szerint
1988-ban

Témakör	Művek száma	%	Példányszám (ezer)	%
Általános	227	3,9	1 847	4,4
Filozófia, pszichológia	85	1,5	1 553	3,7
Vallás	29	0,5	217	0,5
Szociológia, statisztika	223	3,9	668	1,6
Közgazdaság	568	9,8	6 919	16,6
Jog	320	5,5	1 349	3,2
Hadtudomány	18	0,3	151	0,4
Nevelés	552	9,6	1 032	2,5
Kereskedelem, közlekedés	84	1,5	284	0,7
Néprajz	114	2,0	478	1,1
Matematika	74	1,3	288	0,7
Természettudományok	281	4,9	1 068	2,6
Orvostudomány	224	3,9	2 855	6,8
Műszaki tudományok	623	10,8	2 244	5,4
Mezőgazdaság	234	4,1	975	2,3
Háztartás	96	1,7	3 498	8,4
Üzemszervezés	413	7,2	1 129	2,7
Építészet, művészetek	550	9,5	3 901	9,3
Sport	124	2,1	2 148	5,1
Nyelvészet, szótárak	205	3,6	1 749	4,2
Irodalomtudomány	216	3,7	1 043	2,5
Földrajz, utazás	162	2,8	1 399	3,3
Történelem	343	5,9	4 475	10,7
Együtt:	5765	100	41 772	100

Tudománycsoportok szerint

Tudományok	Művek száma	%	Példányszám	%
Társadalomtudományok	1 387	24	13 984 ezer	34
Humán tudományok, művészet	2 445	42	18 443 ezer	44
Természettudományok	355	6	1 356 ezer	4
Alkalmazott tudományok	1 578	28	7 487 ezer	18

A tudományos, ismeretterjesztő és szakirodalom megoszlása témakörök szerint 1992-ben

Témakör	Művek száma	%	Példányszám (ezer)	%
Általános	180	3,8	1 835	8,8
Filozófia, pszichológia	230	4,8	2 633	12,6
Nyelvészet, szótárak	275	5,7	2 460	11,8
Vallás	53	1,1	200	1,0
Szociológia, statisztika	197	4,1	180	0,9
Közgazdaság	299	6,2	578	2,8
Jog	333	6,9	960	4,6
Hadtudomány	18	0,4	90	0,4
Nevelés	346	7,2	554	2,6
Kereskedelem, közlekedés	93	1,9	164	0,8
Néprajz	115	2,4	225	1,1
Matematika	35	0,7	176	0,8
Természettudományok	201	4,2	682	3,3
Orvostudomány	276	5,8	1 937	9,3
Műszaki tudományok	312	6,5	946	4,5
Mezőgazdaság	114	2,4	406	1,9
Háztartás	165	3,4	1 746	8,3
Üzemszervezés	327	6,8	809	3,9
Építészet, művészetek	421	8,8	1 269	6,1
Sport	86	1,8	594	2,8
Irodalomtudomány	182	3,8	456	2,2
Földrajz, utazás	165	3,4	637	3,0
Történelem	370	7,7	1 450	6,9
Együtt:	4 793	100	20 929	100

Tudománycsoportok szerint

Tudományok	Művek száma	%	Példányszám (ezer)	%
Társadalomtudományok	1172	25	4 191	20
Humán tudományok, művészetek	2258	47	11 676	56
Természettudományok	2365	5	858	4
Alkalmazott tudományok	1122	23	4 262	18

A tankönyvek témakör szerinti megoszlása 1985-ben és 1992-ben százalékosan

Kiemelt témakörök	1985		1992	
	művek	példány	művek	példány
nyelvtudomány	18,7	19,2	12,2	16,7
természettudomány	11,8	19,1	14,7	17,4
matematika	8,4	15,1	10,2	15,9
műszaki tudományok	28	8,6	29,9	7,4
történelem	2,7	7,9	2,6	6,2
általános témák	3,1	6,9	5,3	9
irodalom	3,7	5,7	5,9	9,5
földrajz	1,5	5,6	2,1	7,3
zene, előadóművészet	1,7	5,3	2,2	6
együtt:	55,6%	83,4%	87,2%	95,4%

JEGYZETEK

Felhasznált irodalom

Bak János: *A magyar könyvkiadás 1945–1959*. Bp., 1960. 382 l.

A magyar könyvkiadás adatai 1985. Összeáll.: Varga Alajosné. Bp., MKKE, 1986. 262 l.

A magyar könyvkiadás adatai 1988. Összeáll.: Varga Alajosné. Bp., MKKE, 1989. 34 l.

A Magyar Könyv Alapítvány könyvkiadási pályázatát elnyert művek. = *Művelődési Közlöny*, 1993. 7. szám, 447–449. l.

PUBLISHING OF BOOKS IN HUNGARY DURING THE YEARS OF DEMOCRATIC CHANGES

– STATISTICAL ANALYSIS –

P. SONNEVEND

The structure, which was formed at the beginning of the fifties, and which was based on the hegemony of state-owned publishing and printing houses has come to face definitive changes. The fast deterioration of financial conditions and the withdrawal of state from the financing of important cultural domains has brought Hungarian publishing to free-market conditions. Concurrently with that the annual announcement of minute publishing statistics came to an end – the chamber of publishers could no more undertake the publication of it.

That is the very reason why the writer of this paper took the task to analyze the situation from various perspectives comparing it with past years and decades. The analysis was based on the statistical data gathered from the legal deposit copies in the National Széchényi Library.

Between 1988 and 1992 the quantity of published books (titles) decreased by 10–20 per cent, and the composition of some 7–7.5–8 thousands volumes became the resultant of rather significant changes in proportions. The ratio of academic, popular scientific and the classic part of fiction diminished, and, again, according to the 'value judgement' of the market, the percentage of light readings grew. That tendency is even more evident when considering the number of copies: the performance has reduced from the annual 110–120 millions to less than 90 millions with the highest ever proportion of light literature. For example, every sixth copy sold in 1992 was a light fiction from an American author.

The closing part of the paper deals with the performance of old printing houses, with the transition in the landscape of publishers (the decreasing performance of large ones etc.).